

УДК 343.97:316.48

Бабій А. Ю.,

асистент кафедри

кримінально-правових дисциплін

Відокремленого структурного підрозділу

Чернівецького факультету

Національного університету

„Одеська юридична академія”

Соціальна природа кримінального конфлікту

Стаття присвячена дослідженню соціальної природи кримінального конфлікту як одного з основних видів юридичних конфліктів. Вона розкриває зміст соціальної природи досліджуваного явища та доводить, що першоджерела злочинних нахилів криються саме у соціумі.

Ключові слова: конфлікт, соціальний конфлікт, кримінальний конфлікт, юридичний конфлікт.

Статья посвящена исследованию социальной природы криминального конфликта как одного из основных видов юридических конфликтов. Она раскрывает содержание социальной природы исследуемого явления и подтверждает, что первоисточники преступных наклонностей кроются именно в социуме.

Ключевые слова: конфликт, социальный конфликт, криминальный конфликт, юридический конфликт.

Постановка проблеми. В останні роки серед різноманітних напрямків правової соціології все більш вагомого значення набувають питання правової конфліктології, яка вивчає правовідносини, норми та інститути з точки зору використання їх для попередження, запобігання та вирішення конфліктів. Цю проблематику варто вважати відносно новою, враховуючи недостатній розвиток загальної теорії конфліктології та з урахуванням того факту, що вивчення права не сприяло більш широкому його розумінню, у тому числі як інструменту поведінки з соціальними та психологічними конфліктами. Серед всього різноманіття юридичних конфліктів великий

інтерес представляє собою кримінальний конфлікт. Добре відомо, що злочин, злочинна поведінка, а відповідно інтереси злочинця суперечать інтересам суспільства та його окремих громадян. З метою попередження цього суспільно небезпечного явища варто звернутися до витоків, основних джерел кримінальних конфліктів — соціальних передумов, що становлять соціальну природу кримінального конфлікту.

Ступінь наукової розробки проблеми. Дослідженню соціальної природи кримінальних конфліктів, як виявилось, приділялося надто мало уваги у працях науковців. Дослідження у цій сфері показало, що аналіз даного питання був здійснений лише в контексті висвітлення питань пов'язаних з визначенням соціальної природи конфліктів в цілому. Зокрема, подібні питання розглядалися у роботах видатних соціологів Ральфа Дарендорфа та Льюїса Козера, а також значна увага соціальній природі конфлікту була приділена Бабосовим Е. М. та Здравомисловом А. Г.

Мета статті. Основною метою статті є здійснення аналізу соціальної природи кримінального конфлікту, як конфлікту із кримінальним законом, в який вступає людина, що скоїла суспільно небезпечне діяння.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, розвиток будь-якого суспільства, будь-якої соціальної спільноти або групи, навіть окремого індивіда представляє собою складний процес, який далеко не завжди протікає мирно, а нерідко пов'язаний з виникненням, розвитком та вирішенням протиріч. Фактично, все життя кожної людини, кожного колективу або організації, кожної країни засновані на протиріччях, обумовлених тим, що різні люди займають різні позиції, керуються різними інтересами, переслідують різноманітні цілі, а тому прагнуть реалізувати свої потреби, інтереси та цілі, досить часто вступають в протиборство один з одним. Двоє та більше індивідів, соціальних груп і навіть країн активно шукають можливість перешкодити супернику досягти певної мети, попередити задоволення його інтересів або змінити його погляди, уявлення, оцінки та позиції. Таке протиборство, що супроводжується суперечками, застосуванням погроз або

залякування, використання фізичної сили або зброї, називається конфліктом [1, с. 42 – 43].

Звичайно, не будь-яке протиріччя інтересів та цілей призводить до виникнення конфлікту. Як відомо, протиріччя та конфлікт — поняття не тотожні, і не завжди розвиток протиріччя завершується конфліктом. Для виникнення конфлікту потрібно, щоб учасники протиріччя спершу зрозуміли протилежність своїх інтересів та цілей і тільки потім почали активно протидіяти супернику. Лише те протиріччя, яке реалізується шляхом активної протидії осіб, виступає першоосновою конфлікту. Конфліктологи вважають, що ключ до розуміння конфліктів — їх наукова дефініція.

Конфлікт (від лат. *conflictus* — зіткнення) визначається у науковій літературі по-різному. Причина цього, по-перше, у тому, що його вивчає багато наук і кожна додає своє в розуміння природи конфлікту; по-друге, різні визначення охоплюють неоднозначні соціальні процеси, що зумовлює вузьке та широке розуміння конфлікту.

У соціологічній літературі конфлікт розглядається як взаємодія двох об'єктів, що мають несумісні цілі або способи досягнення цих цілей.

Російська соціологічна енциклопедія тлумачить конфлікт як соціальне явище, змістом якого є процес розвитку та вирішення суперечливості відносин та дій людей, який детермінований передусім об'єктивними закономірностями соціально-економічного та конкретно-історичного розвитку суспільства [5, с. 217].

У психологічному словнику знаходимо близьке, але не тотожне першому, розуміння конфлікту. Конфлікт — це зіткнення протилежно спрямованих, не сумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремого індивіда, у міжособистісних взаємодіях чи міжособистісних відносинах індивідів і груп людей, пов'язане з гострими негативними емоційними переживаннями [6, с. 24]. В працях зарубіжних вчених, як правило, визначення конфлікту менш конкретні та більше різноманітні. Р. Дарендорф визначає конфлікт як „будь-які відносини між елементами, що можна охарактеризувати через об'єктивні („латентні”) чи суб'єктивні („явні”) протилежності” [3,

с. 141]. Е. Гідденс вважає, що конфлікт — це „реальна боротьба між діючими людьми чи групами незалежно від того, які джерела має ця боротьба, її способів та засобів, що мобілізують кожен із сторін” [4, с.14].

Аналіз наведених визначень показує, що в конфліктології фактично склалися досить різні підходи до розуміння природи конфлікту, які знаходять прояв у різних науках, та як правило характеризують суперечку між людьми, між групами людей та між державами. Проте, в науковій літературі часто вживається поняття „соціальний конфлікт”, як процес у якому два чи більше індивіди або групи активно намагаються завадити один одному досягти певної мети, попередити задоволення інтересів суперника чи змінити його погляди та соціальні позиції.

Існує думка, що специфіка соціального конфлікту пов’язана з характером соціальних груп, які є його сторонами, а тому соціальний конфлікт розглядається як зіткнення великих соціальних груп (класів, націй, держав, їх об’єднань). В супереч цьому, варто зазначити, що неважливо одна чи дві людини, одна група чи дві групи людей є учасниками конфлікту. Усі види конфліктів є соціальним явищем, оскільки їх рушійною силою є люди. Навіть внутрішньо-особистісні конфлікти мають соціальний характер, оскільки є виявом суперечливих інтересів та потреб, що пов’язані з різними статусами та ролями конкретної людини у суспільстві [6, с. 26 – 27]. Одним з різновидів соціальних конфліктів є юридичний конфлікт. Багато із соціальних конфліктів протікає в сфері правових відносин і можуть бути врегульовані та вирішені тільки за допомогою юридичних процедур.

Юридичний конфлікт — це протиборство суб’єктів права, пов’язане з застосуванням, порушенням або тлумаченням правових норм. У вузькому значенні юридичний конфлікт має різноманітні причини. Він пов’язується з протиріччями між нормативно-правовими актами, між нормою нормативно-правового акту та практикою реалізації права, між двома або декількома нормативно-правовими рішеннями та різноманітним тлумаченням правових норм.

В широкому значенні конфлікти виникають і поза юридичними нормами, що обумовлено різними факторами

економічного, політичного, соціально-культурного і соціально-психологічного характеру, що впливають на поведінку суб'єктів цих відносин. Відповідно, причинами виникнення конфліктів є обставини як об'єктивного так і суб'єктивного характеру. Обставини об'єктивного характеру засновані на протиріччях, закономірно виникаючи із ситуації, що склалася об'єктивно, в якій зіштовхнулися реальні потреби або інтереси кожної зі сторін. Проте більшість протиріч в суспільному житті виникають з суб'єктивних чинників. Суб'єктивну сторону конфлікту характеризує мотив і цілі здійснення даного вчинку. Мотив — це внутрішня психологічна сторона того або іншого вчинку. Мотивація поведінки суб'єкта може виражатися в користі, ненависті, мести, образі, прагненні забезпечити себе матеріально. Юридичний конфлікт виникає з приводу різних матеріальних, нематеріальних благ і інтересів, регульованих правовими нормами. Іншими словами, об'єктом правового конфлікту є суспільні відносини, що виникають між індивідами з приводу задоволення їх суспільних потреб, які регулюються і охороняються правом. Що ж стосується кримінального конфлікту — це „конфлікт із кримінальним законом”, в який вступає людина, що скоїла суспільно небезпечне діяння. Кримінальний конфлікт виражається в зіткненні інтересів правопорушника та потерпілого. Крім соціальних передумов, кримінальний конфлікт має соціальні наслідки, адже порушується ситуація стабільності та безпеки в громаді. Отже, громада також є безпосереднім учасником кримінального конфлікту, тому що порушуються її інтереси.

Для дослідження соціальної природи кримінального конфлікту варто зайнятися теоретичним обґрунтуванням соціологічних підходів до конфліктів.

Соціологічний підхід до розгляду конфліктної ситуації, на сьогодні, має два теоретично-практичні напрями, що пов'язано з особливостями становлення західної конфліктології та її взаємодії з такою науковою дисципліною як соціологія. Доречно зупинитись на принципово важливих моментах, які й обумовлюють існування зазначених соціологічних підходів до конфлікту.

В середині минулого сторіччя в західній конфліктології остаточно формується так звана „рівноважна модель суспільства”, яка базується на припущенні про суспільство, яке є цілісним утворенням, де гармонійно взаємодіють усі його елементи. Узагальнюючи структурний та функціональний підходи прихильників рівноважної моделі, Т. Парсонс, зокрема, значну роль відводив саморегулюючим механізмам суспільного життя, які, власне, і підтримували стабільність утворення. Представники даного напрямку визнавали існування хаосу і конфлікту, як одного з його проявів, що перманентно притаманний людській спільноті. У той же час, вони вважали конфлікт загрозою гармонійного функціонування суспільства і зосереджували свої зусилля на проблемах досягнення згоди, рівноваги, стабільності. Більше того, представники цього напрямку вважали стан досягнення суспільної рівноваги можливим і характеризували його як перехід до якісно нової соціальної взаємодії [7, с. 118 – 119].

Однак кризові соціально-політичні процеси 50 – 60-х років довели тимчасовий характер існування суспільної рівноваги та стали передумовою формування нового „конфліктологічного” напрямку. Конфлікт визнавався невід’ємним, таким, що проникає у всі сфери буття, компонентом функціонування суспільства. Р. Дарендорф, наприклад, зазначав, що жодними розумними і логічними діями не можна назавжди позбутися конфліктів, оскільки вони є об’єктивною реальністю, яка має позитивний характер — виступає джерелом інновацій та соціальних змін.

Дарендорф стояв на позиції, що суспільство кожного моменту піддається змінам, в будь-якій своїй точці пронизано розбратом та конфліктом. Будь-який елемент соціальної системи в тій чи іншій мірі викликає зміни та дезорганізацію. Кожне суспільство засноване на пануванні, на тому, що одні примушують і підкоряють інших. Протистояння, конфлікти відбуваються через те, що людей розділяє не лише соціальна нерівність, тобто неоднаковий доступ до ресурсів, їх володіння та розподіл, але й боротьба за владу, престиж та авторитет, нерівне положення у відносинах управління та організації, коли одні наділені правом керувати, а інші примушені підкорятися і виконувати накази [2, с. 26].

Дарендорф вважав, що із суспільного життя конфлікти викорінити в принципі неможливо: вони всеіснуючі, як обов'язок і наслідок існування будь-якої ієрархічної організованої системи.

На сьогодні конфлікт в соціологічній думці визнається „динамічним типом соціальних взаємовідносин, пов'язаних з потенціальною можливістю чи реальним зіткненням суб'єктів на ґрунті певних усвідомлених протиріч на основі інтересів чи цінностей” [7, с. 119].

У всіх сучасних концепціях конфлікту міститься твердження, що будь-які дії людей, включаючи і конфліктність, соціальні, тобто, так чи інакше пов'язані з соціальною сферою. Конфлікт, його причини, форми прояву та способи врегулювання доступні розумінню лише на основі глибокого розуміння природи суспільства та особливо особи, закономірностей соціальних відносин та взаємодії людей [2, с. 30].

Варто визнати той факт, що конфлікти досить масове та широко розповсюджене явище, яке виступає важливим елементом соціальної взаємодії. У стані суперництва знаходяться досить різноманітні суб'єкти, починаючи з окремих індивідів і завершуючи великими спільнотами. Саме учасники конфлікту надають йому яскраво виражений соціальний характер, особливо тоді, коли мова іде про кримінальний конфлікт. Адже, як відомо, злочинність — це, в першу чергу, соціальне явище, яке як підсистема входить в систему відповідного суспільства та світового співтовариства в цілому. Вона соціальна за походженням, суб'єктом злочину, характером шкоди, що спричинюється злочинним діянням, за причинами та умовами, за профілактикою. А тому будь-який кримінальний конфлікт, не зважаючи на кількість його учасників та на його тривалість, у широкому сенсі — соціальний.

Література:

1. Бабосов Е. М. Конфликтология: учеб. пособие для студентов вузов. / Е. М. Бабосов. — Мн. : Тетра Системс, 2000. — 464 с.
2. Ворожейкин И. Е., Кибанов А. Я., Захаров Д. К. Конфликтология: учебник / Ворожейкин И. Е., Кибанов А. Я., Захаров Д. К. — М. : ИНФРА-М, 2001. — 224 с.

3. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта / Р. Дарендорф // Социс. — 1994. — № 5. — С. 141 – 147.

4. Здравомыслов А. Г. Фундаментальные проблемы социологии конфликта и динамика массового сознания / А. Г. Здравомыслов // Социс. — 1993. — № 8. — С. 12 – 21.

5. Российская социологическая энциклопедия / под общ. ред. академика Г. В. Осипова. — М. : Издательская группа НОРМА–ИНФРА М, 1999. — 672 с.

6. Тихомирова Є. Б., Постолювський С. Р. Конфліктологія та теорія переговорів: підручник. / Є. Б. Тихомирова, С. Р. Постолювський. — 2-ге вид., випр. — Суми : ВТД „Університетська книга”, 2008. — 24 с.

7. Чумиков А. Н. Конфликтология социальных отношений как комплексная научная дисциплина и практическая специализация / А. Н. Чумиков // Социально-психологический журнал. — Москва, 1997 г. — С.118– 124.